

liezen maar slechts gecontroleerd door menschen. Of wilt ge anders; in onze bestaande verhouding heeft ieder en iedere combinatie het recht om, ziende, dat een menselijke begeerte doeltreffender kan worden gesteld, een poging in die richting voor eigen risico te wagen. Is juist gezien, de moed en de energie vinden tienvoudige belooning. In de socialisatie-orde mag die zelfde persoon of groep voorstellen doen en aanmerkingen maken" (blz. 39).

Dit zijn onoverkomelijke bezwaren.

„De socialisatie mist die merkwaardige genezende kracht, die in de bestaande orde met al haar monopolies en afspraken, op den duur haar werking oefent, zij steunt in laatste instantie op toezicht. Uit een oogpunt van productiviteit brengt ze ons meer achter dan vooruit. Ook wordt er niet meer per persoon geproduceerd, en in de werkelijkheid is er uit productieoogpunt niets waar die nieuwe orde een „praag“ geeft boven de bestaande.

Juist het tegendeel is waar.

De gesocialiseerde maatschappij maakt den toestand nog slechter. Zij absorbeert den enkele in de gemeenschap, zij ontnaemt den mensch zijn persoonlijke vrijheid. Zij doodt alle particulier initiatief. Zij geeft geen meerdere arbeidsvreugde en arbeidsijver. Zij bevordert evenmin de technische vervolmaking. Zij is in wezen bureaucratie, tenzij de mensch verandert, en door zedelijke overwinning alle bezwaren, die tegen de socialisatie kunnen ingebracht worden, logenstraft. En die overwinning verwachten de socialisatie-idealisten zeker. De mensch zal zich zoo hoog verheffen, en door den wil om goed te zijn het kwade door de deugd verdrijven. Doch hierin ligt de grootste vergissing van het socialisme. Met een nieuwe maatschappij wordt de mensch niet beter. „Vormverandering, zoo heeft de heer Schouten eens gezegd, vormverandering van de maatschappij is niet het geneesmiddel voor mensch en menscheit; want de mensch van thans gaat over in den nieuwen vorm; de mensch gaat mede met den nieuwen vorm; de mensch met zijn fouten, met zijn egoïsme, met zijn benepenheid, met al de zedelijke gebreken, die hij verloor, en die wij noemen de vrucht en het gevolg van de zonde."

En Mr Gerbrandy zegt er van:

„Wij zien tot op heden den mensch/werker arbeiden onder sterke prikkels, wij omgeven hem nog steeds met een doornenhaag, die hem straks wondt, als hij zijn productieve kracht verkeerd besteedt, maar wij laten hem vergaan vrij. De socialisatie sluit hem binnen zeer enge perken, maar neemt principieel de doornen en de prikkels weg en wil de productie doen drijven op het gemeenschapsbesef, dat zal groeien en worden en dat zal leiden naar de „Widmungswirtschaft" of „den noch höher Aufbau, den das soziale Ideal des Lebens im Christentum zurecht".

Hoe krachtig, door Gods gunst in Christus' zoenbloed, de liefde tot den naaste en tot de gemeenschap van het eigen volk en het eigen menscheit geslacht hier en daar moge opschieten ver uit boven zelfzucht en traagheid, Gods onfeilbaar Woord leert ons, en het geloofig hart belijdt, dat de mensch van nature geneigd is zijn naaste te haten. Alles wat er goeds is en edel in ons productie-leven, danken wij enkel aan de vrijmakende kracht van Jezus Christus; daarom bouwt elk streven, dat van een groeiend gemeenschapsbesef op zich zelf heil inwacht, op wrakke fundamenten. Daarmee is de eisch van een eigen streven, dat hem en dus het Woord vast houdt, in beginsel gesteld en een accepteren van de socialisatie ten deele, met uitzifting der bedenklichkeiten, geoordeeld. De socialisatie is ons een kwade boom, die geen goede vruchten draagt, geestelijk niet, economisch niet" (blz. 32).

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

IV.

Lichtzijden.

Wie op onzen tijd een klaaglied wil dichten, vindt „stof" en gelegenheid tot inspiratie genoeg.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULMANN.

LVIII.

Komen we thans tot de briefwisseling tusschen Kuyper en Gunning in De weg ter Godzaligheid.

Tusschen deze beide broeders bestond destijds nog de beste verstandhouding. Wat 'n aantrekkingskracht er van Gunning op Kuyper in zijn eerste periode uitging, lezen we in Confidentie, blz. 9, 46 en 47. En dat Gunning niet afliet hem zeer broederlijk te bejegenen, ook toen de connecties met Kuyper in veler oog iets compromitterends kregen, heeft deze steeds gewaardeerd. Zie Revisie der Revisie-legende, blz. 27. Van Gunning's hand zondaren van tijd tot tijd ook hoofdartikelen in het Zondagsnummer van De Standaard; zoo 1 Febr. '74 Waarheid in de Taal, en 19 Dec. '75 Vijandschap van God gezet.

In den winter van 1874/75 echter bracht een zware ziekte van veertien weken Gunning tot nabij den dood. Maar hij werd opgericht. En wat hij

maar het is ook mogelijk, zonder het opkleuren der werkelijkheid, bemoedigende tekenen van herleving te ontdekken, die een optimist aanleiding zouden kunnen geven tot het grijpen naar de loftrampet.

De moderne geschiedenis is nog iets anders dan een verrottingsproces, en verrotting is nog niet hetzelfde als de dood. Er is geen vertering mogelijk zonder levensgisting. Carlyle bewonderde de kracht die een afgevalen boomblad tot verrotting bracht en, in zijn sterven, tot wegberouder maakte van een nieuw leven.

Wanneer de ongeluksprofeten, als Windelband en Spengler, gelijk hebben en we werkelijk in het herfstgetij onzer Europeesche beschaving zijn, dan nog is er niet enkel oorzaak tot jammeren.

Wij weten toch wat herfstpracht is en kennen najaarsdagen, die meer ozon en vreugde geven dan „een Noordsche Mei".

Wij leven in een slechten tijd, maar ook in een goeden tijd, in een tijd van ondergang, maar ook van belofte.

Voor wie zijn neus even buiten de kerkdeur steekt, is het voelbaar, dat er verandering van weersgesteldheid in de lucht „zit", en de natuur de koude moe is.

Formeel — om dat ééne, voornaam, voorbeeld vast te houden — heeft het materialisme (zelfs in de socialisten-wereld) het afgelegd, en keert de geest, althans de ziel, uit de ballingschap terug.

De logge massa maakt een zwenking niet licht mee, maar er gaan leiders aan de spits, die reeds zoóver van koers veranderd zijn, dat ze al haast in tegengestelde richting marcheeren.

Ze zijn bij bosjes op te noemen, de denkers, die toonen genoeg te hebben van het pure, naakte, rationalisme (het stelsel, dat ten doel heeft, de wereld te kennen met het bloote verstand), en die heu zijn van „natuurwetten", die den mensch beurtelings hoogmoedig en wanhopig maken.

De z.g. exacte (op waarneming berustende) wetenschappen blijken voor de onderzoekers ongeveer de waarde te hebben van een goudstuk in den mond van een hongerige.

Daar hebt ge nu zoo'n Einstein, die opeens een knuppel werpt in het natuurwetenschappelijke hoen. derhok en de eeuwenlang geldende begrippen over ruimte en tijd tot nul reduceert. Wanneer deze ontdekker gelijk heeft, dan zijn ruimte en tijd geen zelfstandige, van den waarnemer onafhankelijke, maar zuiver onderwerpelijke en dus betrekkelijke, verschijnselen (vandaar de naam: relativiteitstheorie), die niet naar een vasten maatstaf beoordeeld kunnen worden. Volgens deze opvatting kan men evengoed zeggen, dat de aarde stilstaat, als dat zij cirkelt. Het oude systeem van Ptolemaeus, waarin de aarde het middelpunt is van het heelal, heeft evenveel (of even weinig) waarde als het stelsel van Copernicus, waarbij de aarde draait om de zon.

Dat door dergelijke Einstein-theoriën het wereldbeeld een totale verandering ondergaat, is voor het gezag van de natuurwetenschap als wereldbeschouwing niet het erge, maar wel het feit, dat de mogelijkheid gaat ontbreken, om in de waarneming, die het begin van alle wetenschap is, een hof voor den voet te vinden.

De onverwerping van het kunstig opbouwsgel, die waarlijk niet met Einstein begonnen is, heeft echter dit heilzaam resultaat gehad, dat de mensch zich meer in zichzelf teruggetrokken heeft, en daardoor weer naderde tot die stemming van ootmoed en behoefte, welke de grond, het beginsel, van ware wetenschap is.

De tot dusver, in zweel van moeite en met tranen van désillusie, verzamelde kennis, heeft niet kunnen vervangen, maar veeleer opgewekt, hetgeen Fichte noemt: „Het verlangen (Sehnsucht) naar het Eeuwige, de drift (Trieb) met het onvergankelijke vereenigd en samengesmolten te worden".

Reeds Virchow, een schepter-drager in het wetenschapsrijk, constateerde daarom: „In plaats van

in die voor hem onvergetelijke weken ervaren had, werkte hij uit in een intiem boekje, getiteld: Lijden en Heerlijkheid, Amsterdam, B. van den Land, 1875.

In dit schoone boekje nu schreef Gunning blz. 54 en 55:

Van „toewijding" en „heiliging" hoort men veel spreken in de gemeente. Men houdt bidstonden, samenkomsten ter toewijding aan den Heer, eerbiedwaardige mannen als Pearsall Smith en anderen wijden er al hun kracht aan om de bevolkingen daartoe te brengen, menigeen roemt deze verkondiging als iets nieuws, als het eigenlijk Evangelie van de tweede bekeering, zonder welke de eerste vruchteloos is, enz. God zij gedankt, dat deze heerlijke dingen met ernst bedacht, met gloed verkondigd worden. Maar treurig is het, dat men den heiligen Doop en wat er toe behoort, daarbij zoo onverantwoordelijk vergeet! Zie, gij zijt gedoopt: en toen gij, bij uwe aanneming en bevestiging als lid der gemeente, de doopsbelofte van uwe ouders af en op uzelf genomen hebt, toen gij tot het Avondmaal des Heeren kwamt, wat deedt gij toen toch anders dan, hetzij u werkelijk toewijden, hetzij althans uwe roeping tot toewijding voor God en menschen erkennen? Zegt gij nu: ja, dit alles deed ik, maar het was

de eeuw der filosofie, kwam de eeuw der natuurwetenschap, maar als uit haar graf staat de wijsbegeerte, in den zin van het zoeken naar wereldbeschouwing, weer op".

Voorloopig maakt deze verrazen wijsbegeerte niet ten indruk van, daarachter stuwende, groote, schepende kracht.

Voor een deel is zij, gelijk Vorländer het noemde, een repititie-cursus van idealistische wijsgeeren.

Maar de belangrijkheid van een verandering in geestesstemming is niet alleen in de productiekracht gelegen, ze komt ook uit in het pogen en verlangen.

En deze, uit de diepte van het zieleleven, opworstende begeerten, om aan de filosofie een ander karakter te geven dan het enkel begripmatige, hebben toch in verschillende stelsels, reeds bijna sinds een eeuw, gestalten gekregen, merkwaardig genoeg, om er even waardeorend bij stil te staan.

Wij noemden reeds, als voorbeelden van de kentering in het denken van den nieuwen tijd, de wijsgeeren James, Bergson en Hijnmans.

Voor het grootste deel bestaat echter hun be tekenis in de ontkenning van de mogelijkheid eener sluitende wereldbeschouwing en in de aanvaarding van het onbegrijpelijke van het leven.

Van wat Dr Bavinck eens noemde den terugkeer, niet met waarachtig berouw, maar in moedeloos twijfel, tot de veelgesmaade religie, ontdekt men bij deze mannen geen spoor.

Maar daar zijn anderen, bij wie de onvernietigbare mensch — dorst naar God en religie duidelijk kenbaar wordt in het zoeken naar een soort coalitie tusschen geloof en wetenschap.

Daar hebt ge bijvoorbeeld Frans van Baader, een wijsgeer uit de vorige eeuw, niet behoorend tot de meest bekenden, maar door Dr Hofer in beteekenis geplaatst boven Schelling.

Baader ging uit van de grondgedachte, dat het rijk des geestes beheerscht wordt door eenzelfde wet als het rijk der natuur, en dat de mensche-lijke geest, als zijnde aan God verwant, in staat is zoowel God als wereld te kennen!

Dit is bepaald een christelijke greep naar de waarheid, een beginsel van kennistheorie, dat gelijkenis vertoont met hetgeen Dr Kuyper in zijn Encyclopedie over dit „teere punt" der wijsbegeerte heeft gezegd.

Temeer is het denkprincipe van Baader aandachtwaardig, omdat deze filosoof (eigenlijk meer theosoof) voor de dwaling van de Hegeliaansche mystiek, de vereenzelving van het denken Gods en der menschen, opzijaat en slechts wil weten van een mededenken met het goddelijke denken en een nadenken van de gedachten Gods.

Wij willen niet beweren, dat Baader geheel vrijgebleven is van de pantheïstische leugenzone, maar wij behoeven ook niet te aarzelen om dergelijke lichtglimpen in den chaos der wijsbegeerte te herkennen als de afstraling van het Licht, dat schijnt in de duisternis.

Weldadig doet ons aan de uitspraak, dat de mensch slechts kan zijn de medeweter met den Alweter, dat er dus zonder Godskennis geen wetenschap mogelijk is, en dat deze Godskennis slechts het deel kan zijn van hen, die een zedelijke gesteldheid des levens bezitten.

Hier worden we herinnerd aan het Woord van Jezus, dat Zijn leer verstaan wordt alleen door degenen, die den wil des Vaders doen.

Zoo nauw trekt Baader den band tusschen het weten Gods en der menschen, dat hij de spreuk van Descartes: Cogito, ergo sum (Ik denk, dus ben ik), omzet in het beginsel: Cogitor, ergo sum, dat is: Ik word gedacht (namelijk door God) en daarom ben ik.

Met andere woorden: De mensch, en dus ook de wereld, is gedachte Gods.

Wij nemen nog een ander voorbeeld: Hermann Lotze (gestorven in 1881).

Hoewel deze wijsgeer de natuurwetenschap tot grondslag van zijn stelsel legt, en met bijna pijnlijke

gedachteloos gewoonte-werk, uitwendig en harteloos volgen van bestaande kerkelijke instellingen — dan antwoord ik u: Gij belijdt, ik hoop met verbijzing des harten en de diepste beschaming, dat dit alles bij u ijdel was en gij die belofte lang verbroken hebt. Maar ik zeg u: het verbond Gods met u bestaat: het verbond, bij uwe doop door God met u aangegaan, is van Zijne zijde niet verbroken, het blijft bestaan. God had zonder twijfel recht u te verlaten, gelijk de man tegenover zijn overspelige vrouw: maar zie, Hij doet het niet (Jeremia 3: 1); dit is zijn ondoorgroenlijke lankmoedigheid over u. Veracht den rijkdom dezer goedertierenheid niet: en als gij nu spreekt van toewijding aan den Heer, zoo doe het, o doe het oprecht en ernstig, maar geef eery aan Gods trouw, hecht deze uwe toewijding aan uwen doop en uwe toetreding tot het Avondmaal vast, zeg dat gij nu, erkennende, dat God het verbond niet verbrak, ook van uwe zijde herouwvol tot Hem wederkeert, en niet een nieuw verbond thans maakt alsof er vroeger niets gebeurd ware, neen, maar dat gij thans het oude, bestaande verbond eindelijk ook van uwe zijde begint te eeren.

Deze woorden nu gaven Dr Kuyper zijn brief Aan Ds J. H. Gunning in de pen, waarvan het begin aldus luidt:

voorzichti-
waarneem-
kan ook
dat de me-
wing niet
een idealis-
dat is, na

Lotze E-
dat hij de
kelijkheid
der; hij w-
ook als l-
niewwste-
schap ni-
tot afha-
een sys-
welke be-
Zoo be-
niet in p-
maar in-
God is e-
samenhan-
boven d-

Lotze s-
voor wier-
lijke Wer-
Ook he-
in navolg-
woning (i-
om de vo-
dige kras-
bekoring,
als besta-
heid toe-

Als de
geerte, di-
het mater-
van den
Fechne
Fechne
ste en n-
tegenover
„die noot-
listische-
De lee-
wezen on-
beschouw-
de met zij-
zeggende,
dus die v-

„Hoe l-
het algen-
persoonlijk
hetgeen i-
systemen
stellen".
„Er is
zeggen, „
geloof. H-
schappen
en aldus

Zoo s-
filosofen,

Het ni-
in het ge-
muzikale
len voor
muzikant
muziek i-
zich in 't
willen w-
van de t-

Het m-
van vele
fieler kla-
menschb-

Uw
verky
ik m
vorig
niet
de u
Va
raker
hand-
af, i
toch
kinde
dicht
het i
pries
sterk
O,
punt
dorst
onze
Gij
der-
tijw-
Be
u, ir
stom-
Ab